

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА
МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований в 1996 році

Рівне – 2008

ББК 74.20

О - 59

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Пальчевський Степан Сергійович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Заступник головного редактора:

Янцур Микола Сергійович – кандидат педагогічних наук, професор (відповідальний секретар) (Рівненський державний гуманітарний університет).

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Бех Іван Дмитрович – доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Інститут проблем виховання АПН України);

Вербець Владислав Володимирович – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Воробійов Анатолій Миколайович – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Дем'янчук Анатолій Степанович – доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Карпенчук Світлана Григорівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Коваль Ганна Петрівна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Лісова Світлана Валеріївна – доктор педагогічних наук, професор (Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка Степана Дем'янчука);

Малафійк Іван Васильович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Павлютенков Євген Михайлович – доктор педагогічних наук, професор (Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти);

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор (Національний університет “Острозька Академія”);

Поніманська Тамара Іллівна – кандидат педагогічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет);

Савчин Мирослав Васильович – доктор психологічних наук, професор (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

Терещук Григорій Васильович – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПН України (Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

Тищук Віталій Іванович – кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН (Рівненський державний гуманітарний університет);

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор (Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 3 від 31. 10. 2008 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10. 2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

7. Осипова А. Общая психокоррекция. М.: ТЦ „Сфера”, 2001. – 512 с.
8. Рычкова Н.А. Деадаптивное поведение детей: Диагностика, коррекция, психопрофилактика. М.: Генезис, 2000. – 216 с.

Резюме. В статті розглянуто проблему психологічної корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків. Показано, що психологічне супроводження є ефективним способом ресоціалізації. Доказано, що в залежності від різновидності соціальної дезадаптації психологічне супроводження має свої особливості. Представлено алгоритм психологічного супроводження соціально дезадаптованих підлітків.

Summary. The article discovers the problem of socially disadapated teenagers' behaviour psychological correction. The article shows that the psychological escort is an effective way of re-socialization. It is proved that psychological escort has different distinctive features depending of the type of social disadaptation. The algorithm of socially disadapated teenagers' psychological escort is presented.

УДК [15.002.54+271.2]:15.364

Р.В. ПАВЕЛКІВ

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ТА НАВЧАЛЬНОЇ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ ВНЗ.

Резюме. У статті висвітлено проблему основних труднощів психологічної адаптації та успішності навчання студентів-першокурсників вищої школи. Розкрито роль та основні напрями діяльності психологічної служби ВНЗ у вирішенні проблем успішної адаптації та навчання студентської молоді.

Ключові слова: психологічна адаптація, навчальна успішність, особистісне самовизначення, психологічна служба ВНЗ.

На рубежі тисячоліть в Україні створюється нова система вищої освіти, орієнтована на входження у світовий освітній простір. Цей процес супроводжується суттєвими змінами у педагогічній теорії та практиці навчально-виховного процесу вищих навчальних закладів. Вивчення і вдосконалення навчальної діяльності студентів, вдосконалення змісту освіти та впровадження нових технологій навчання є найважливішими напрямками організації навчального процесу.

Для забезпечення мети вищої освіти – підготовки висококваліфікованого фахівця, необхідно змінити саме ставлення студента до навчання. Найсучасніші педагогічні технології, засоби і форми навчання не забезпечать потрібного рівня знань, умінь та навичок студента, якщо він не займе активну особистісну позицію, а його пізнавальна діяльність не буде вмотивованою і цілеспрямованою. Тому психолого-педагогічні аспекти адаптації та успішного навчання студентів в умовах вищої школи повинні знаходитися у центрі уваги діяльності психологічної служби ВНЗ.

Актуальним проблемам адаптації молоді до нових умов життєдіяльності та взаємин у соціальній групі присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених (В.Л.Кікоть, О.В.Симоненко, Т.В.Середа, О.І.Гончаров, А.Д.Ерднієв, М.І.Лісіна, А.В.Фурман, Е.Еріксон, Д.Клаузен, З.Фройд та ін.).

В окремих психологічних дослідженнях вирішуються завдання адаптації молоді та успішного навчання у вищих навчальних закладах (О.І.Борисенко, А.В.Захарова, В.А.Кан-Калік, М.В.Левченко, О.Г.Мороз, В.С.Штифурак та ін.). Увага дослідників в основному зосереджується на вивченні різноманітних факторів, у тому числі й особистісних властивостей, які спричиняють процес адаптації та успішного навчання студентів.

Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми свідчить, що, не зважаючи на досить вагомий результати наукових пошуків шляхів успішної адаптації до змінених соціальних умов та нової діяльності, здобуті результати не отримали форми цілісного узагальнення. Поза увагою дослідників залишилися важливі аспекти діяльності психологічної служби ВНЗ, яка покликана сприяти повноцінному особистісному та інтелектуальному розвитку студентів шляхом створення умов для успішної соціалізації та психологічної адаптації до нових умов навчання, розвитку особистісної зрілості й соціальної компетентності студентів.

Психологічна адаптація розуміється як один із провідних чинників і як необхідна умова соціалізації. Саме так її розглядав Л.С.Виготський, аналізуючи процес входження дитини у нові соціальні ситуації та процес формування у неї певного ставлення до суспільного оточення. Тобто, зароджуючись у безпосередніх соціальних контактах дитини з дорослими, вищі психічні функції згодом “встають” у її свідомість. За цих умов розгортаються процеси інтеріоризації соціальних норм і вимог соціально значущої поведінки у внутрішній план її індивідуальної активності. А це, в свою чергу, приводить до формування все нових і нових властивостей особистості, які виступають психологічними засобами побудови більш досконалих стратегій діяльності дитини, досягнення нею вищих рівнів соціалізації.

Спроможність адаптуватися, долати труднощі, віднайти своє місце у життєвому просторі є вирішальним чинником вдалого розвитку молоді людини, а в майбутньому - фахівця з вищою освітою. У ВНЗ, процес навчання першокурсників налагоджується непросто, характеризується великою динамічністю психічних процесів і станів, які зумовлені зміною соціального довкілля. Зокрема, вступ до навчального закладу у значній частині молоді супроводжується дезадаптацією, що спричинена новизною студентського статусу, відсутністю референтної групи, підвищеними вимогами з боку професорсько-викладацького складу, напруженістю та жорстким режимом навчання, збільшенням обсягу самостійної роботи і самовідповідальності загалом. Усе це вимагає від першокурсника значної мобілізації своїх можливостей для успішного входження в нове оточення та якісно інший ритм життєдіяльності особливо на початкових етапах навчання і часто призводять до стану психологічного перенапруження, а як результат і до погіршення успішності студентів.

Так, доведено, що формування нового стереотипу поведінки упродовж першого року навчання призводить до дезадаптаційного синдрому в 35-40% першокурсників. Будь-які істотні зміни в навчальному процесі, особливо несподівані, можуть ускладнити і без того непростої механізми пристосування. Тут істотний вплив на перебіг процесів соціально-психологічної адаптації студентів мають такі чинники, як ставлення до обраного фаху, професійне спрямування, особистісне самовизначення, система ціннісних орієнтацій, індивідуально-типологічні особливості, ґрунтовність привласнених кожним соціальних норм тощо [8].

Аналіз науково-педагогічних, психологічних досліджень з проблеми адаптації та успішного навчання молоді в умовах ВНЗ дав змогу виділити поняття:

- професійна адаптація в умовах ВНЗ – процес прилучення особистості до професії, який виражається в надбанні знань, умінь, навичок, необхідних для майбутньої професії, пристосування до структури вищої школи, загальному змісту та окремим компонентам навчального процесу;

- дидактична адаптація – пристосування студентів до нової для них системи навчання. Пристосування може проходити відносно швидко, так і відносно повільно. Оперативна адаптація залежить, по-перше, від тісного зв'язку методів навчання між середньою школою та вузом, по-друге, від самостійності та творчого мислення, які вже стали самостійними рисами особистості, втретє, від повної зорієнтованості в професії й стійкого бажання оволодіти програмою вищої школи;

- соціально-психологічна - пристосування до групи, стосункам в ній, вироблення особистого стилю поведінки.

Таким чином, початок навчання у ВНЗ — це досить складний і багатогранний процес адаптації в житті кожного студента, до якого входить активне пристосування до нових умов життя, включення в кардинально новий вид діяльності, пристосування до нового соціального середовища. Важливим аспектом успішної соціальної адаптації та навчання в умовах ВНЗ вважається прийняття студентом нової соціальної ролі.

Стосовно неуспішності студентів-першокурсників, то вона пояснюється різними причинами. У результаті проведення численних психолого-педагогічних досліджень можна виокремити кілька груп труднощів у навчанні студентів-першокурсників.

Перша група має доволі опосередковане відношення до психології, але є суттєвою і стосується великого числа студентів. Мається на увазі відсутність у першокурсників багатьох спеціальних організаційно-навчальних навичок, необхідних у вузівському навчанні: конспектування лекцій та першоджерел, користування бібліотекою тощо. Зазвичай, подібні вміння й навички дуже швидко набуваються, але зафіксовано негативний вплив їхньої відсутності на успішність навчання і на цілісні показники адаптації студентів. До цієї ж групи слід віднести відсутність адекватних комунікативних навичок. Мається на увазі, перш за все, особливості спілкування студентів з викладачами. Відомо, що цей процес дуже відрізняється від взаємодії із шкільними вчителями, і спроби студентів „перенести” шкільний стиль у вузівське життя, як правило, є неефективними і досить конфліктними. Слід зазначити, що в цілому ці проблеми досить легко коригуються, але, як не дивно, часто вони зберігаються тривалий час і серйозно впливають на успішність навчання. Пояснюється це тим, що у вузах, як правило, не передбачено спеціальних заходів щодо корекції шкільних навичок; припускається, що студент є досить самостійним, щоб набути їх. Але спостереження говорять, що це зовсім не завжди так.

Наступна група проблем стосується функціонування вищих психічних процесів. Перш за все мається на увазі довольність і опосередкованість пізнавальних процесів та емоційної сфери. Часто виявляється, що способи зосередження уваги, запам'ятовування, вирішення навчальних завдань, якими володіє студент і які були цілком адекватними в умовах шкільного навчання, не „працюють” у навчанні в умовах вищої школи (наявність справжніх травмуючих переживань через недостатність мнемічної сфери у першокурсників). Особливо це є характерним для спеціальностей, які передбачають уже на першому курсі запам'ятовування дуже великої кількості матеріалу, яка не йде ні в яке порівняння зі шкільними вимогами (вивчення іноземної мови на фахових факультетах тощо) [4].

Психологічний аналіз таких випадків засвідчує, що вони використовують способи запам'ятовування, засвоєні в школі, і, незважаючи на їхню неефективність, не можуть перейти на управління мнемічною функцією з метою відпрацювання нових, результативних способів. Те саме стосується управління увагою, розподілу активності у часі, керівництва емоційною сферою. Психологічно це пояснюється слабкою рефлексивністю усвідомлення: студент не може „увийти” в позицію оцінювання власної активності, критичного аналізу її і пошуку нових, адекватних способів дій.

Серед причин неуспішності студентів можна виділити несформованість способів активної пізнавальної діяльності. Оскільки до завдань вузівських викладачів не входить формування способів пізнавальної діяльності студентів, ситуація розвивається стихійно і може мати кілька наслідків.

По-перше, адекватні способи можуть так і не сформуватися, і такий студент буде, швидше за все, неуспішним, і якщо й продовжить вузівське навчання, буде змушений перевантажуватися та шукати „обхідні шляхи” подолання проблем. Розвиток унікальної мотивації, що є обов'язковим у цьому випадку, призведе до появи дуже малоефективного фахівця.

По-друге, адекватні способи пізнавальних дій можуть з'явитися неусвідомлено або як випадкове відкриття, або в процесі наслідування. У цілому цей шлях є позитивним, адже успішність навчання зростатиме і дезадаптаційні переживання пом'якшуватимуться. При цьому варто звернути увагу на те, що вони саме з'являються, тобто виникають без усвідомлення і поза активним саморозвитком індивіда. Ця несуб'єктність, невідрефлексованість означає, що людина обов'язково зустрінеться з подібними проблемами в майбутньому.

Досвід засвідчує, що формування нових адекватних способів пізнавальної діяльності є досить складною справою і вимагає виключно індивідуальної організації. Річ у тім, що спосіб дії не лише входить до Я-концепції людини, а є складовим елементом індивідуального стилю. На цьому етапі розвитку можна стверджувати, що кожен індивід повинен мати свої унікальні й оригінальні способи діяльності, оскільки вони ніби „проходять” через весь досвід суб'єкта.

Окрему групу становлять власне особистісні труднощі студентів-першокурсників. Серед них найсуттєвішою є проблема недостатнього самовизначення. З літератури відомо, що готовність до життєвого самовизначення є центральним психічним новоутворенням старшокласників. Основними психологічними компонентами цієї структури є: життєві плани як стійкий вияв мотивації особистості відносно визначеного напрямку життєвого шляху; розвинута Я-концепція і свідоме управління розвитком власної особистості; інтегрування особистості і поява індивідуальності як вищого рівня її розвитку [5].

Численні експериментальні дані показують, що в такому вигляді готовність до вибору життєвого шляху формується, насправді, у дуже незначній частині випускників середніх шкіл. Рішення про вступ до того чи іншого вузу дуже часто є не власним і самостійним, а підказаним батьками чи іншими людьми, очікування є розмитими й невизначеними, а інтегрованість індивідуальності - далеко не завершеною. Фактично, якщо використати термінологію Е.Еріксона, значна частина молодих людей на момент вступу до вищого навчального закладу переживає фазу „мораторію” в розвитку ідентичності, а отже, прийняття й виконання самостійного рішення є для них невчасним і невідповідальним [1].

Саме з цим пов'язаний ряд негативних ефектів. Перший ефект пов'язаний з відсутністю у студентів адекватних очікувань і усвідомлення власної ролі в навчанні. Прагнення вступити до „вишу” пов'язане у нього швидше не з життєвими перспективами, а з афективними бажаннями досягти успіху і підвищити самооцінку. Діяльність, що чекає, просто відсутня в

актуальній свідомості - очікується задоволення і щастя. Коли ж виявляється, що треба продовжувати навчатися, та ще й у нових, незвичних і важких умовах, студент губиться і досить довго не може ефективно діяти.

Другий ефект споріднений з першим і виникає як своєрідний психологічний захист – „мені погано, тому що я вибрав не той вищий навчальний заклад”. Помилковість цієї думки є очевидною, але доволі багато студентів її переживають. Взагалі, все це дуже схоже на вікову кризу учнів молодшого шкільного віку, хоча переживання студентів мають свої відмінності, які пов'язані з усвідомленням та тривогою щодо майбутнього. Слід зазначити, що невизначеність майбутнього є дуже суттєвим фактором студентської дезадаптації. Звичайно, це дестабілізує діяльність і породжує стан психологічного дискомфорту.

Розчарування студентів може іноді мати й об'єктивно зумовлену природу. Річ у тім, що образ майбутньої професії та шляху підготовки до неї дуже часто контрастує з тим, чим доводиться реально займатися студенту. Так, образ педагогічної професії у більшості студентів корелює з такими домінуючими параметрами, як „спілкування з дітьми”, „розуміння дітей”, „цікаве викладання предмета” і значно менше - з „гарним знанням предмета”. Відповідно вони налаштовуються й на навчання. Разом з тим виявляється, що такі важливі, першочергові з погляду студента предмети, як педагогіка, психологія, методика викладання, зовсім не є головними в педагогічній освіті, та й вивчаються значно пізніше. Звідси виникають криза очікувань і серйозні проблеми в успішності навчання [8].

Аналізуючи труднощі навчання студентів, особливо першокурсників, слід вказати також на труднощі соціально-психологічної адаптації. Мається на увазі як пристосування до нових умов навчання, так і входження в нову групу товаришів. Як зазначає Г.М.Андреева, „середовище органічно включене в життєдіяльність людини і послугує важливим фактором регуляції її поведінки. З будь-яким компонентом екосистеми індивід пов'язаний через процеси пристосування до неї і, разом з тим, через процеси її перетворення [1, 349]. Суттєвим у цій думці є зауваження щодо перетворення оточення. Здається, студенти легше б переживали адаптаційний період, якби могли активно впливати на умови навчання.

Розглянувши труднощі у адаптації та навчанні студентів, слід відзначити, що рівень особистісної готовності до самостійного життя сучасних випускників шкіл вимагає суттєвої додаткової психологічної роботи з ними в системі вузівської психологічної служби. Основні напрями цієї роботи, на наш погляд, мають бути пов'язані зі стимуляцією розвитку таких особистісних якостей, як самостійність, відповідальність, інтегрованість, а також керованість пізнавальної та емоційної діяльності. Але, на сьогодні у сучасній вищій школі, на жаль, проблемою створення та функціонування психологічної служби не займаються серйозно на належному адміністративному та суспільному рівнях. Всезагальна думка про неефективність багатьох аспектів роботи психологічної служби є, на наш погляд, абсолютно помилковою, оскільки її роль та доцільність створення у кожному ВНЗ забезпечує розвиток індивідуальних здібностей, творче ставлення до життя і майбутньої професії кожного студента.

Таким чином, при вирішенні проблем успішної адаптації та навчання студентської молоді варто враховувати, відповідно до Болонської конвенції, новітні моделі навчання, форми організації занять, критерії оцінювання знань, впровадження нових педагогічних технологій, стандартів освіти та спиратись на пріоритетні напрями роботи психологічної служби системи освіти України, щоб у своєму синтезі вони утворювали цілісну психолого-педагогічну систему психологічної допомоги студентам. У цьому контексті, беручи до уваги, багатопрофільність напрямів роботи психологічної служби, на нашу думку, слід орієнтуватись на два основні напрямки діяльності психологічної служби ВНЗ: актуальний і перспективний.

Актуальний напрямок повинен бути орієнтований на розв'язання злободенних проблем, пов'язаних з труднощами у психологічній адаптації, навчанні, складанні іспитів, спілкуванні як з товаришами, так і з викладачами, особистісними проблемами. Практика показує, що на сьогодні у нашого студентства багато таких проблем, і надання допомоги у їх розв'язанні - суттєве завдання психологічної служби. Саме у цьому напрямку варто організувати роботу кабінету психологічного консультування при кафедрах психології, створити студентський психологічний клуб з надання психологічної допомоги студентам, що допоможе студентам справитись з передекзаменаційною тривожністю, фрустрацією, зняти стресовий стан, знайомлять зі способами підвищення логічного запам'ятовування інформації і т. ін.

Перспективний напрямок розвитку психологічної служби ВНЗ ми вбачаємо у розробці і реалізації програм полегшення адаптації студентів до умов вузівського навчання, оволодіння ними новими прийомами навчальної роботи, формування прагнення до самостійної навчальної роботи; розробці програм, спрямованих на формування у студентів професійної мотивації, розгортання процесів самореалізації, формування професійно значущих якостей, навичок поведінки, засвоєння професійних ролей, форм спілкування, необхідних для успішного виконання майбутньої професійної діяльності.

Отже, студентський вік - це період юності, коли ще відбувається становлення особистості, і тому кінцевою метою роботи психологічної служби ВНЗ має бути життєве, особистісне, соціальне і професійне самовизначення студента, його адаптація до ринкових умов, що забезпечать майбутньому спеціалісту можливість безперервного особистісно-професійного зростання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Г.М. Социальная идентичность: временные и средовые компоненты // Психология личности: Хрестоматия. – СПб, 2000. – С. 344-357.
2. Бабкіна О. Проблеми підвищення якості вищої освіти в Україні у контексті Болонських реформ // Освіта і управління. – 2006. – Т.9, № 1. – С. 91-94.
3. Казміренко В.П. Програма дослідження психосоціальних чинників адаптації молодшої людини до навчання у ВНЗ та майбутньої професії // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. - № 6. – С. 76-78.
4. Макаренко Н.В., Вороновская В.И., Панченко В.М. Связь индивидуальных психофизиологических свойств с успешностью обучения в вузе // Психологический журнал. - 1991. - Т. 12. - №6. - С.98-104.
5. Петрова Н.И. Уровень самоактуализации студентов и их социально-психологическая адаптация // Психологический журнал. - 2003. - Т.24. - №3. - С.116-120.
6. Попланова Т.А. Психолого-педагогическое сопровождение учащихся // Профессиональное образование. – 2006. - № 5. – С. 20.
7. Про стан і перспективи розвитку психологічної служби системи освіти України: Рішення колегії МОН України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – 2004. - № 11. – С.13-23.

8. Селіверстов С.І. Деякі проблеми адаптації студентів першого курсу у вищому навчальному закладі // Проблеми освіти. Наук.-метод. зб. — Вип.10. — К. — 1997. - С. 135-139.
9. Скрипник В. Особливості перебігу та самосприйняття соціально-психологічної адаптації студентів-першокурсників // Психологія і суспільство. — 2005. - №2. — С. 87-93.

***Резюме.** В статті представлено характеристику основних труднощів психологічної адаптації та успішності студентів-першокурсників вищої школи. Розкрито роль і основні напрями діяльності психологічної служби ВУЗа в розв'язанні проблем успішної адаптації та навчання студентської молоді.*

***Summary.** The article is devoted to study of the fundamental types of work of the psychological service of High School in the solution of problems of the psychological adaptation and studies of students. The main difficulties of the psychological adaptation and the success of studies of first year students are analyzed here.*

УДК 15:364-056.24

Н.Ф. ШЕВЧЕНКО

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ

***Резюме.** У статті з'ясовується зміст понять „здоров'я” та „хвороба”, висвітлюються особливості надання психологічної допомоги хворим у сучасних умовах.*

***Ключові слова:** хвороба, здоров'я, модель хвороби, психологічна допомога.*

Актуальність обраної теми обумовлюється соціальним запитом на надання психологічної допомоги хворим, які потерпають від стресової ситуації, опинившись на обстеженні або лікуванні у стаціонарних клініках, а також необхідністю включення психологічної допомоги у загальну систему лікувальних та реабілітаційних заходів.

Хвороба є подією в житті людини, яка здатна змінити його рівний до цього часу плин, примусити по-новому поглянути на власне життя, його смисл, і на саму себе. Тяжке захворювання викликає почуття втрати, провини, і, як наслідок, особливу гостроту переживання цінності й суб'єктивної привабливості життя, отже, стає подією та стражданням. Смертельно небезпечне захворювання якісно змінює всю соціальну ситуацію розвитку людини, змінює об'єктивне місце, що займає людина в житті, а також – її внутрішню позицію по відношенню до себе і життя в цілому.

Хвороба інкапсулює, пориває багато людських зв'язків, звукує наш світ до мінімуму. Замість розширеного Я, його відвертості, розвитку творчої діяльності, хворий потрапляє в пастку. Больові відчуття підсилюють страждання і самоту. Замикання на собі змушує страждати і нерідко супроводжується гострим переживанням смисловтрати, екзистенціального вакууму, в термінах В. Франкла [10].

Метою нашої статті є висвітлення особливостей надання психологічної допомоги хворим у сучасних умовах.

Значний досвід роботи психологів у вітчизняних та зарубіжних клініках висвітлює вагомі результати психологічної допомоги соматичним та психосоматичним хворим [2-8, 10-16].

Варто звернути увагу на те, що можливість надання психологами допомоги методами психотерапії є наразі великою мірою обмеженою. Насамперед, в Україні психотерапія належить виключно до медичної діяльності. Відповідна медична спеціальність «Психотерапія» за № 88 міститься у «Номенклатурі лікарських спеціальностей», затвердженій наказом МОЗ від 19.12.1997 р. № 359. Відсутність же посад психологів у штатних розкладах лікувальних закладів окрім причин, пов'язаних з сучасним економічним станом, зумовлена, на нашу думку, невизначеністю специфіки їх діяльності у діаді з лікуючим лікарем.

Крім того, у підготовці практичних психологів нашої країни, на жаль, відсутній такий соціальний інститут як інтернатура, яка відіграє важливу роль у підготовці фахівців лікарняного профілю. До того ж проходження супервізії не стало складовою підготовки психологів у нашій країні, як це має місце у країнах Європи та США, хоча супервізія не тільки допомагає робити перші кроки у професії, але й відчутти необхідність постійної рефлексії набутих знань та вмій.

Важливо зазначити, що захворювання соматичного та психосоматичного походження, особливо тяжкі й хронічні, викликають суттєві особистісні зміни, які позначаються на сприйнятті себе і світу, ставленні до себе, оточення, а також на поведінці. Хворобливі відчуття пацієнтів становлять складну текстову знаково-символічну структуру: чуттєва тканина визначається не тільки в категоріях соматоперцепції, відчуття означають не тільки себе, але й те, що до них не належить – хворобу [9].

На відміну від гострої патології, при якій успішне лікування приводить до повного відновлення стану здоров'я, що передувало хворобі, хронічні захворювання характеризуються патологічними процесами, які мають тривалий перебіг без чітко окреслених меж. Пацієнт ніколи не стає знову повністю здоровим, він постійно, тобто хронічно хворий. Він повинен бути готовим до подальшого погіршення свого самопочуття, зниження працездатності, що постійно триває, змиритися з фактом, що він ніколи не зможе робити все, що бажає, як раніше. Хронічно хворому пацієнту внаслідок психосоціальних наслідків його функціональних обмежень (реакція родини, зменшення соціальної сфери активності, обмеження професійної працездатності тощо) загрожує перетворення в «неповноцінного», в інваліда.

Отже, хвороба не лише обмежує можливості людини у теперішньому, а й звукує нормальну часову перспективу людського життя, лише у контексті якого вона має смисл. Значення хвороби формується через переломлення її суб'єктивної картини потреб, мотивів, цінностей хворої людини. Нова соціальна ситуація розвитку хворої людини стає предметом її активної внутрішньої роботи, внаслідок якої формується нова внутрішня позиція людини, зміст та динаміка якої відображає основні смислові зміни в структурі особистості.

Загальновідомим є той факт, що навіть у тих випадках, коли неспроможними виявлялися засоби традиційної і нетрадиційної медицини, допомога словом (сучасною мовою - вербальна психотерапія) робила цілющий вплив на хворого. І дійсно, лікування, цілительство за допомогою розмови і розділеного душевного переживання існували в усі періоди людської історії. Підтримка надії і віри у видужання мають місце при всіх видах психологічної допомоги. Здатність психолога з перших зустрічей вселити у хворого впевненість у свої сили і можливість видужання визначає успіх його

З М І С Т

<i>Від редакції</i>	3
Булах І.С. Теоретичні засади обґрунтування вихідних положень психологічної допомоги в процесі особистісного зростання підлітка.....	4
Ковалевич В.В. Психосоціальне формування екзистенціальних перспектив личности в контексте консолідації общества.....	8
Максимова Н.Ю. Психологічний супровід як засіб корекції поведінки соціально дезадаптованих підлітків.....	11
Павелків Р.В. Шляхи оптимізації психологічної адаптації та навчальної успішності студентів-першокурсників у контексті діяльності психологічної служби ВНЗ.....	15
Шевченко Н.Ф. Теорія і практика психологічної допомоги хворим.....	18
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Ігрова терапія як засіб психологічної допомоги.....	21
Артемова О.І. Важливі аспекти психолого-педагогічного супроводу навчально-виховного процесу сучасної школи.....	24
Безлюдна В.І., Корчакова Н.В. Психологічне сприяння розвитку творчого потенціалу старшокласників.....	26
Белікова Н.О. Формування готовності майбутнього фахівця з фізичної реабілітації до здоров'язберігаючої діяльності.....	28
Бабак К.В. Психологічний супровід особистісно-професійного розвитку студентів.....	31
Воробійов А.М. Культурницька індивідність української психіки у контексті світовідчуження.....	33
Вронська В.М. Проблеми психологічної підготовки старших медичних сестер дошкільних навчальних закладів в інституті післядипломної педагогічної освіти.....	36
Галян О.І. Психологічні аспекти включеності юнаків у процес виховання.....	39
Герасіна С.В. Теоретичні засади психологічної допомоги учням ПТНЗ у формуванні їх готовності до професійної самореалізації.....	42
Главінська О.Д. Зміст психологічного супроводу для розвитку молодшого школяра.....	46
Дем'янюк О.Б. Сучасні технології трансперсональної психології.....	48
Дідик Н.М. Теоретичні і практичні основи психодіагностики особистісної зрілості студентів напрямку "Психологія".....	50
Дружиніна І.А. Тренінг професійної ідентичності в системі підготовки практичних психологів.....	52
Дудар О.В. Особливості розвитку емоційного відгукування старшокласників.....	55
Іванюк І.Я. Сім'я з „особливою” дитиною та її емоційні установки.....	58
Івашкевич Е.З. Особливості використання психотехнік з метою проведення реабілітаційної роботи зі школярами з особистісними розладами.....	61
Карєпова Е. В. Архетипічні паттерни поведінки як основа формування життєвого сценарію.....	65
Карковська Р.І. Психологічна підтримка агресивних абонентів в телефонному консультуванні.....	70
Кириченко Н.А. Психологічні особливості постановки та досягнення мети особистістю.....	72
Климишин О.І. Християнсько-орієнтований зміст психологічної допомоги невиліковно хворим людям.....	75
Когутяк Н.М. Гуманістичний підхід у дослідженні проблеми віктимності особистості.....	79
Козловська Е.В. Гармонійні стосунки в сім'ї як фактор особистісного зростання.....	82
Колісник О.П. Медитація як стержень будь-якої духовної практики та як засіб радикальної психологічної самопомоги.....	86
Корнієнко О.В. Психодіагностика особливостей психосоматичного здоров'я студентської молоді.....	91
Косарева О.І. Корекція особистісного розвитку дошкільника.....	96
Кочубейник О.М. "Що означає бути собою?": кризова природа запитання.....	98
Кулаков Р.С. Психологічна допомога в організації професійного самовизначення старшокласників.....	101
Кухар С.Ю. Вплив механізмів психологічного захисту на стратегію поведінки студентів у конфліктних ситуаціях.....	104
Лисяк О.М. Психологічні особливості ціннісно-смісловної сфери особистості в юнацькому віці.....	107
Лонська Є.В. Особливості психокорекції депресивного стану жінок, що страждають від домашнього насильства.....	109
Мазяр В.М. Психологічні засоби релаксації школярів з депресивним станом.....	111
Максимов М.В. Роль музики у вирішенні проблем психологічної допомоги особистості.....	114
Мельник І.Я. Психологічні засади проблеми адаптації особистості.....	117
Мельник Ж.В. Вплив особистості сімейної історії психолога та психотерапевта на його роботу.....	119
Мешко Г.М. Емоційне вигорання педагога як показник стану його професійного здоров'я.....	121
Михальська С.А. Особливості організації корекційної роботи з комунікативно-мовленнєвого розвитку дошкільників.....	125
Михальчук Н.О. Діалогічна взаємодія школярів з іншомовним текстом в детермінації становлення їх суб'єктності.....	127
Осьмак Л.П. Змістовно-хронологічні особливості життєвої перспективи старшокласників.....	133
Павелків В.Р. Продуктивне розвивальне середовище як засіб формування позитивних стосунків підлітків з однокласниками.....	135
Пастушенко Л.А. Тренінг розвитку особистісно-значимого досвіду майбутніх практичних психологів.....	138
Перелигіна Л.А., Приходько Ю.О. Профілактика станів психоемоційної напруги у працівників системи МНС України.....	141
Пивоварчук Т.О. Основні чинники формування комунікативних умінь.....	143
Попіль М.І. Актуалізація особистісних якостей як чинник ефективності професійної діяльності медсестер.....	145
Пюра О.С. Особливості впливу комп'ютерних ігор на вияв агресивної поведінки у дітей підліткового віку.....	148
Репецька Т.Л. Психологічна допомога особам з суїцидальними намірами.....	151
Реуцький М.В. Психотерапевтична метафора у сучасному кінематографі (з досвіду впровадження програми «Психодраматичний кіносеминар»).....	153
Рикун А.А. Характеристика причин виникнення та основних стадій конфлікту.....	156
Романюк В.Л. Концепція якості життя та проблеми ортобіозу особистості.....	159
Романюк Л.В. Проблеми самооцінки і корекції функціональних станів особистості в умовах середньої школи.....	161
Рудюк О.В. Організація дослідження особистісно-смісловної детермінації переживання професійних криз у безробітних.....	162

Рудь Г.В. Особливості усвідомлення цінності власної особистості у юнацькому віці	166
Рябой Є.М. Психодинамічна психотерапія як засіб надання психологічної допомоги хворим на гіпертонію: спроба теоретичного обґрунтування	168
Славіна Н.С. Розвиток емоційної сфери та вольових якостей дитини, як умова готовності до школи.....	170
Смалько М.Ф. Психологічна допомога особистості у професійній підготовці музиканта.....	172
Сокол І.А. Можливі аспекти психологічної допомоги у вирішенні завдань формування українського національного характеру старшокласників	175
Ставицька О.Г. Психологічні особливості продукування фонаційних компонентів невербальної комунікації	178
Скотна Н.С., Стець В.І. Ідентичність як необхідна складова та критерій психічного здоров'я.....	181
Турченко О.Ф. «Психодинамічна група» як фактор покращення процесу формування професійної самоідентифікації у студентів-психологів у вузі	184
Фрідріх А.В. Психолого-педагогічна проблема самовдосконалення особистості майбутнього педагога	188
Хворост М.Ю., Колесніченко О.С., Побідаш А.Ю. Психологічні особливості поведінки людей в екстремальних умовах та дії працівників мнс по наданню допомоги психічно постраждалим.....	190
Хомич Г.О., Руденко І.А. Психологічна допомога дітям, котрі перебувають в умовах тривалої деривації.....	192
Хомич І.С. Психологічна сутність уявлень дітей молодшого шкільного віку про відповідність власної поведінки нормам моралі.....	195
Хупавцева Н.О. Діалогічний підхід в освіті як необхідна складова розвитку суб'єктності школярів	198
Чорний М.М. Створення сприятливого мікроклімату в учнівському колективі як засіб психологічного супроводу у діяльності класного керівника.....	201
Чуйко О.В., Дунаєвська Ю.Е. Особливості працевлаштування випускників школи – інтернату для дітей, які потребують корекції розумового розвитку.....	204
Шиколенко Т.І. Психологічний супровід розвитку особистості та її образу «я» в дошкільному та молодшому шкільному віці	208
Яцюк Н.О. Розвиток рефлексивної культури в процесі фахової підготовки психологів.....	210
Відомості про авторів	213

Наукове видання

ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 41

Заснований у 1996 р.

Редактор збірника Воробйов А.М.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.

Технічний редактор Кравчук В.Ю.

Комп'ютерна верстка Хильчук Т.К.

Здано до набору 25.10.2008 р. Підписано до друку 3.11.2008 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 33,25. Замовлення № 58/1 Наклад 300.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і
трудової підготовки (к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59   **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 41. — Рівне: РДГУ, 2008. — 217 с.**

ISBN 966 — 7281 — 08 — 7.

Збірник наукових праць містить статті які відображають теоретичні та практичні аспекти найважливіших проблем психологічної допомоги особистості.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, учителів, вихователів, практичних працівників освіти, керівників дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів, викладачів та студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

УДК: 159: 37: 371: 372: 373: 374: 376: 378: 379

ББК 74.20